

แนวทางการศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมนิราศ Guideline of Content Study on Journey Literature

ARTICLE INFO

Article history:

Received 22 November 2021

Revised 12 JULY 2022

Accepted 18 October 2022

Available Online 27 December 2022

สุทัศน์ วงศ์กระบกถาวร^{1*} และเสาวคนธ์ สุจริต²
Suthas Vongkrabakthaworn^{1*} and Saowakon Sukrak²

ABSTRACT

The objective of this academic article is to present guideline of content study on journey literature. The journey literature is classified as a valued poem in terms of wisdom and emotion. That is, the reader will receive both insightful pleasure and at the same time knowledge about places, social communities and lives of people which are conveyed through the opinions of the poet. By principle, the content of journey literature is divided into 4 domains; love concern which is mourning about loving things which had lost or departed; knowing the place which is concerning knowledge giving of the visited places; way of living which is conveying lives of people in different perspectives; thought and events which is concerning the opinions of the poet on events perceived. However, the content of some journey literature may be outstanding in all the four domains or some journal literature may aim to convey one of these domains, depending on the motivation and purpose of the poet's presentation.

KEYWORDS : CONTENT JOURNEY LITERATURE / STUDY JOURNEY LITERATURE / JOURNEY LITERATURE

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์จะนำเสนอแนวทางการศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมนิราศ ซึ่งวรรณกรรมนิราศจัดเป็นงานประพันธ์ที่มีคุณค่าทั้งในด้านปัญญาและอารมณ์ กล่าวคือผู้อ่านจะได้ทั้งความเพลิดเพลิน ลึกซึ้งกินใจ ขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้เกี่ยวกับสถานที่ สภาพสังคม และชีวิตของผู้คนที่ถ่ายทอดผ่านความคิดของกวี เนื้อหาของวรรณกรรมนิราศแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ คำเนืองถึงสิ่งรัก คือ การคร่ำครวญถึงสิ่งอันเป็นที่รัก ซึ่งต้องสูญเสียไปหรือมีอันต้องพลัดพรากกัน รู้จักสถานที่ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่เดินทางไปพบเห็นวิถีแห่งชีวิต คือ การถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของผู้คนในแง่มุมต่าง ๆ ความคิดและเหตุการณ์ คือ การแสดงความคิดของกวีเกี่ยวกับเรื่องราวที่ได้สัมผัสรับรู้ ซึ่งเนื้อหาบางเรื่องอาจมีความโดดเด่นทั้ง 4 ด้าน หรือบางเรื่องก็อาจมุ่งถ่ายทอดด้านใดด้านหนึ่ง แล้วแต่แรงบันดาลใจและจุดประสงค์ของการนำเสนอของกวี

คำสำคัญ : เนื้อหาของวรรณกรรมนิราศ / การศึกษาวรรณกรรมนิราศ / วรรณกรรมนิราศ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ประเทศไทย

*Assistant Professor, Thai Language, Faculty of Education, Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand.

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ประเทศไทย

Lecturer of Thai Language, Faculty of Education, Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand.

บทนำ

วรรณกรรมนิราศเป็นงานประพันธ์ที่มีความโดดเด่นประเภทหนึ่ง ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา ซึ่งการเลือกรูปแบบฉันทลักษณ์ให้มีความเหมาะสมทั้งจังหวะลีลาเพื่อให้เข้ากับเนื้อหาเป็นสิ่งที่กวีหรือผู้แต่งต่างให้ความสำคัญ และเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จในการสื่อสารประการหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจในวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้น ซึ่งการแบ่งประเภทของวรรณกรรมหรือวรรณคดีนั้น อาจจำแนกตามรูปแบบคำประพันธ์ซึ่งมีทั้ง ประเภทที่แต่งด้วยโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย และความเรียงร้อยแก้ว ส่วนในด้านเนื้อหา อาจแบ่งประเภทออกตามวัตถุประสงค์ในการแต่งซึ่งวชิร รมยะนันท์ (2540) ได้แบ่งวรรณกรรมออกเป็น 8 ประเภท คือ 1. เพื่อบันทึกเรื่อง พิธี การเดินทาง และภาพ 2. เพื่อสอนศาสนา สอนหนังสือ สอนความประพฤติ และสอนหน้าที่ 3. เพื่อยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ 4. เพื่อแสดงมหรสพ ละคร โขน หนังใหญ่ หุ่น และเสภา 5. เพื่อเล่านิทาน 6. เพื่อใช้ในการเห่เรือ 7. เพื่อใช้กล่อมช้าง 8. เพื่อเป็นจดหมายหรือเพลงยาว

วรรณกรรมประเภทนิราศถือเป็นงานประพันธ์ที่บอกเล่าความรู้สึกของกวีเกี่ยวกับการคร่ำครวญถึงคนรักหรือสิ่งอันเป็นที่รักซึ่งเดินทางจากมา และยังบอกเล่าพบเห็นเรื่องราวที่พบเจอในสถานที่ตามเส้นทางนั้นซึ่งนับได้ว่าเข้ากับลักษณะข้อ 1 และข้อ 8 แต่บางครั้งการสร้างสรรค์วรรณกรรมนิราศกวีอาจไม่ได้เดินทางไปจริง ไม่ได้คร่ำครวญถึงคนรัก และอาจหยิบยกเอาเรื่องราวในวรรณคดีหรือวรรณกรรมที่มีมาก่อนแล้ว นำมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ก็ได้ ดังที่ เสาวนีย์ นิวาตะบุตร (2558) แบ่งนิราศออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. นิราศที่กวีประพันธ์เมื่อจากบ้านและจากคู่รักจริง ๆ เช่น นิราศพระบาท ของสุนทรภู่ กำสรวล ของศรีปราชญ์
2. นิราศที่ผู้ประพันธ์จากที่อยู่จริง ๆ แต่ไม่จำเป็นต้องพรรณนาถึงคู่รัก เช่น นิราศลอนดอนของหม่อมราโชทัย
3. นิราศสมมติ คือผู้เขียนสมมติเขียนขึ้น เช่น นิราศอิเหนาของสุนทรภู่ นิราศเดือน ของนายมี เป็นต้น การแบ่งประเภทของนิราศดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงขอบเขตเนื้อหาที่นักวรรณกรรมนำมาศึกษาวิเคราะห์และพิจารณาเพื่ออธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวที่ปรากฏตามหลักเกณฑ์และทฤษฎีทางวรรณกรรมที่มีการคิดค้นขึ้นเป็นกรอบแนวคิดต่าง ๆ กัน โดยในบทความนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอกรอบการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้สนใจต่อไป

แนวทางการศึกษาเนื้อหาในวรรณกรรมนิราศ

การศึกษาเนื้อหาในวรรณกรรมนิราศ เราอาจเริ่มต้นที่การพิจารณาประเภทของนิราศดังกล่าวมาแล้ว จากนั้นจึงมาดูที่ลักษณะเนื้อหา โดยลักษณะเนื้อหาของนิราศนั้น สุภาพร พลายเล็ก (2541) ได้กำหนดขอบเขตของนิราศไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อพรรณนาความรักความอาลัยของตนที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก อันเนื่องมาจากการเดินทางพลัดพรากจากกัน
2. หนังสือที่กล่าวถึงความรักความอาลัยที่เกิดจากการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก หรือการไฝหานางอันเป็นที่รักโดยไม่มีการเดินทางแต่ใช้การพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักเป็นแกน แล้วใช้กาลหมุนเวียนกาลเวลาเป็นแนวสำหรับกล่าวถึงนางอันเป็นที่รัก
3. เป็นหนังสือที่ผู้แต่งอาศัยเรื่องราวการพลัดพรากของตัวละครเอกในวรรณคดีเก่าเป็นเค้าโครงในการพรรณนาคร่ำครวญถึงความอาลัยรัก
4. หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อบันทึกหรือบรรยายสภาพการเดินทางและสิ่งที่ประสบพบเห็นระหว่างการเดินทางหรือหมุนเวียนเปลี่ยนกาลเวลาตลอดจนสะท้อนความคิดเห็นของกวีที่นึกคิดถึงขณะที่แต่ง ทั้งนี้ไม่เน้นการกล่าวถึงความรู้สึกต่อนางอันเป็นที่รัก

ณัฐกาญจน์ นาคนวน (2547) กล่าวว่า นิราศมีลักษณะสำคัญคือมีการเคลื่อนที่ของบุคคลและเวลาเพื่อแสดงภาวะพรากจาก มีการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและการแสดงความคิดเห็นของกวี รวมถึงมีกลวิธีพรรณนา ธรรมชาติที่เป็นสื่อกระตุ้นให้กวีคิดถึงบุคคลหรือสถานที่ที่ตนจากมา เหล่านี้เป็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีประเภทนิราศ นิราศทุกเรื่องต้องปรากฏลักษณะสามประการนี้ ซึ่งกวีแต่ละคนอาจให้ความสำคัญกับลักษณะใดลักษณะหนึ่งมากกว่าน้อยต่างกันไป

ตามทัศนะที่กล่าวถึงลักษณะของนิราศมาทั้งหมด จะเห็นว่า วรรณกรรมที่จัดเข้าทำนองนิราศนั้น ตั้งแต่เกิดวรรณกรรมประเภทนี้ขึ้น และมีพัฒนาการไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี อันส่งผลให้วรรณกรรมนิราศมีขอบข่ายกว้างขึ้น ซึ่งแต่ละเรื่องอาจมีเนื้อหา ท่วงทำนองไม่เหมือนกันทั้งหมด อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นการยากที่จะกำหนดลักษณะได้ตายตัว แต่โดยสรุปแล้ว วรรณกรรมนิราศน่าจะมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง ดังนี้

1. มีการพลัดพรากของชายและหญิงที่มีความรักต่อกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายชายที่จากไปด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังนั้นนิราศจึงมีกระบวนการพรรณนาอารมณ์ ความรู้สึกเป็นทุกข์ ห่วงหาอาลัยต่อคนรักที่จากกันมา

2. มีการเดินทาง นิราศส่วนใหญ่มักเกิดจากการเดินทางไกล พบเห็นสิ่งแปลกหูแปลกตา หรือได้รับรู้เรื่องราว เหตุการณ์ระหว่างการเดินทาง จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ นั้นไว้

3. มีการประยูกต์ ลักษณะประการหนึ่งของนิราศก็คือ อาจไม่มีการเดินทางไปไหน แต่ต้องการแสดงความในใจในลักษณะคร่ำครวญเพื่อสื่อสารเป็นนัย ๆ ถึงความรักที่มี ทำนองสมมติตามวรรณคดีที่มีมาก่อน เช่น นิราศอิเหนาหรือ การพรรณนาไปตามวัน เวลา ฤดูกาลที่เปลี่ยนไป เช่น นิราศศิลา นิราศเดือน เป็นต้น

4. มีการเปรียบเทียบ ส่วนใหญ่เกิดจากการเดินทางที่พบเห็นสิ่งต่าง ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้สึกอันแท้จริงของตัวเองที่ซ่อนอยู่ภายใน บางครั้งอาจปรากฏในลักษณะของการ “ลากความ” ทำให้ความหมายเลื่อนไปจากความจริงบ้าง แต่ถือว่าเป็นวิธีการบรรยายของกวีโดยลักษณะของการเปรียบเทียบนี้รวมความถึง กระบวนการพรรณนาของตัวละครที่พลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักในวรรณคดีเข้าด้วย เช่น ในขุนช้างขุนแผน ลิลิตพระลอ หรือ อิเหนา เป็นต้น

5. ระบายความในใจ ลักษณะของนิราศอย่างหนึ่ง คือ เป็นเครื่องระบายความในใจของผู้ประพันธ์เอง ซึ่งอาจเกิดจากความทุกข์ที่ได้รับเคราะห์กรรม เช่น นิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ หรือเกิดจากการเผชิญกับความไม่เป็นธรรม หรือเห็นสิ่งไม่ถูกต้องในทัศนะของกวีเอง เช่น นิราศหนองคาย เป็นต้น

จากลักษณะนิราศดังกล่าว ผู้เขียนได้สรุปและประมวลเป็นกรอบในการศึกษาเนื้อหาของนิราศ ออกเป็น 4 หัวข้อ คือ 1) คำนำถึงสิ่งรัก 2) รู้จักสถานที่ 3) วิธีแห่งชีวิต และ 4) ความคิดและเหตุการณ์ ดังอธิบาย ประกอบกับตัวอย่างได้ดังนี้

คำนำถึงสิ่งรัก

การพรรณนานาคำคร่ำครวญถึงสิ่งอันเป็นที่รัก อาจได้แก่ คนรัก ไม่ว่าจะเป็นนางอันเป็นที่รัก พ่อแม่หรือผู้มีพระคุณก็ตาม รวมถึงสิ่งของ สถานที่ที่มีความหมาย มีคุณค่าต่อผู้แต่ง ถือเป็นลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของงานประพันธ์ประเภทนิราศ บทคร่ำครวญนี้อาจพรรณนาถึงคนรัก หรือสถานที่ก็ได้ ดังตัวอย่าง

ครวญถึงคนรัก นิราศส่วนใหญ่มักแสดงความอาลัยรักที่มีต่อนางอันเป็นที่รักผ่านบทคร่ำครวญเพื่อสื่อสารให้ทราบถึงความรักที่มีต่อกัน ตัวอย่างเช่น ในโคลงนิราศสมเด็จพระยาเดชาดิศรเสด็จไปทัพเวียงจันทร์ ความว่า

สรรวมแสงตงบันทึกร้าง	แรมอนงค์
เดชอดิศรทรง	โคกพร่อง
บางปิ่นบวรวังมง-	คลพิพัฒน์ สถานนา
นายกยาตรพยุหัช้อง	เสด็จล้งลาวเวียงฯ
ทรงสรแสงเลือกเข้า	กองไกรย
สารล้งเรวเรียมโดย	เสด็จให้
หิวอ่อนนอกโอบฐ์โอบ	อกแตก แล้วแม่
หิวหวั่นวิญญาไหม้	มีดไหม้ใจเรียมฯ

(ประชุมนิราศคำโคลง : 190)

โคลงนิราศนรินทร์ ของ นายนรินทร์ธิเบศร์ ถือได้ว่ามีความโดดเด่นอย่างยิ่งในการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักได้อย่างซาบซึ้งกินใจ ดังตัวอย่าง

เสียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุสมุทรวินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักรจรรพจง	จารึก พอฤา
โหมแม่หยาดฟ้าแยม	อยู่ร้อนฤาเห็น
ตราบขุนศิริขึ้น	ขาดสลาย แลแม่
รักปหายตราบหาย	หกฟ้า
สุริยจันทรขาย	จากโลก ไปฤา
ไฟแล่นล้งล้งล้า	ห่อนล้งอาลัยฯ

(นิราศนรินทร์คำโคลงและนิราศปลีกย่อย : 71)

บางครั้งกวีหรือผู้ประพันธ์อาจได้รับแรงบันดาลใจจากนางอันเป็นที่รัก แต่อาจจะพรรณนาคร่ำครวญถึงบุคคลที่เคารพรัก เทิดทูนบูชา เช่น สุนทรภู่ คร่ำครวญถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ในนิราศภูเขาทอง ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นนิราศของสุนทรภู่ที่ดีที่สุด ผู้แต่งเกิดอารมณ์ และแรงบันดาลใจที่จะพรรณนาได้อย่างซาบซึ้ง และแสดงให้เห็นชะตากรรมของผู้ประพันธ์ ความว่า

ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด	คิดถึงบาทพิตรอดิศร
ไฉ่ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร	แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น
พระนิพพานปานประหนึ่งครีษขาด	ด้วยไริฎาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ
ทั้งโรคซ้ำกรรมชดวิบัติเป็น	ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึงพา
จะสร้างพรตอดส่ำห่มส่วนบุญถวาย	ประพฤติฝ่ายสมณะทั้งวสา
เป็นสิ่งของฉลองคุณมุสิก	ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไป ฯ

(ชีวิตและงานของสุนทรภู่ : 151)

ครวญถึงสถานที่

การคร่ำครวญถึงสิ่งอันเป็นที่รัก บางครั้งอาจมิใช่บุคคลก็ได้ อย่างเช่นในนิราศร่วมสมัยเรื่องหนึ่ง คือนิราศแม่ ของ ยงค์ ยโสธร ได้แสดงความรู้สึกอาลัย “ภูพาน” ซึ่งเปรียบดั่ง “แม่” ที่ให้ชีวิตในขณะที่ผู้ประพันธ์ได้ใช้ชีวิตที่นั่นร่วมกับบรรดาเพื่อน ๆ บทคร่ำครวญถึงสิ่งอันเป็นที่รักจึงเป็นการพรรณนาเกี่ยวกับสถานที่ ดังตัวอย่าง

ภูพานที่มั่นแน่น	เคหา
ได้พึงพิงอุณรุธา	สร้างร่อน
หลายธารเถื่อนถ้ำผา	เพลันท้อง
จะจากไปใจสะท้อน	ระลึกแล้วอาลัย
บังทรายไหลหลังเลี้ยง	เหล่านาย
เคยอาบกินชื่นมิตลาย	คำเช้า
ทับเคยพักอยู่สบาย	ลาก่อน
จะด่วนไกลจากเจ้า	แต่นี้นานฤดู
	(นิราศแม่ : 19)

รู้จักสถานที่

วรรณกรรมนิราศส่วนใหญ่มักใช้การเดินทางเป็นแกนหลักในการดำเนินเรื่อง เนื้อหาของนิราศจึงมักให้ความรู้เกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ ตำนานชื่อบ้านนามเมือง เรื่องราวความเป็นมาต่าง ๆ เช่น บอกตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ คำประพันธ์จะนำเสนอเกี่ยวกับเส้นทางซึ่งบ่งบอกสถานที่ที่ผู้ประพันธ์ได้เดินทางไปตามลำดับ ทำให้ผู้อ่านนึกภาพตามได้และมีความรู้เกี่ยวกับที่ตั้งของหมู่บ้าน ชุมชนหรือเมืองต่าง ๆ ตัวอย่างความว่า

ถึงวัดสามปลื้มยิ่ง	อาลัย
คิดแม่ปลื้มใจใจ	จักขัว
นับวันจะคอยใคร	ครวญปลอบ นางนา
โธ่ที่ปลื้มกลับปล้ำ	เปลี่ยนร้อนมาเรียม ฯ
มาถึงถิ่นท่าตั้ง	ฉางเกลือ
ปากฟ้าจางใจเฟือ	ลิ่วลิ้ม
เคลิ้มคิดภาชนะเจือ	จงเสพย์ รสแฮ
หวนว่าเกลือเจือสร้ม	ม่อนอยนางแกง ฯ
วัดทองทองอร่ามเพียง	ศศิฉาย
เรียมยิ่งทุกข์ฤมลาย	ละห้อย
หวนจิตตรคิดแหวนสาย	สวาทิพี ฤทธวย
อ้าแม่ถอดจากก้อย	ส่งให้เรียมนา ฯ
	(โคลงนิราศกลาง : 128)

นิราศหลายเรื่องก็กล่าวถึงลักษณะเด่นของสถานที่ ประวัติความเป็นมา หรือตำนานเรื่องเล่าต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิรู้ของผู้ประพันธ์ในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ที่เดินทางไปถึง และนำมาถ่ายทอดให้กับผู้อ่าน เช่น

ให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะเด่นของพื้นที่ ในนิราศไกลกังวล ของ จวบ หงสกุล ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของเมืองนครชัยศรี ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ผ่านนครชัยศรีเมืองมีชื่อ	เข้าเลื่องลือสามสิ่งจริงหรือไม่
ส้มโอหวานข้าวสารขาวอื้อฉาวไป	ลูกสาวใครที่ว่าสวยจะช่วยไซว์
	(รวมนิราศ : 312)

ให้ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ในนิราศลอสแอนเจลิส ของ พงศ์อินทร์ สุขขจร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์การสู้รบในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเกาะไต้หวัน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อน้อยเกาะนี้ชื่อ	ฟอร์โม-ซาเฮย
ญี่ปุ่นพาลพาโล	ยึดแย้ง
จีนประเทศเขตใหญ่โต	แตกพ่าย ประลัยแฮ
ตราบสุดสงครามแล้ง	โลกพันภัยกษัย
ญี่ปุ่นยอมสยบแพ้	พันธมิตร
หลังจากสู้สุดฤทธิ์	เรียวล้า
เนกอรุคฤรีดพิช	พยศหมด ลิ่นแฮ
จามอบทุกสิ่งซ้ำ	สู่เจ้าของเดิม
ไต้หวันเกาะใหญ่ต้อง	ตกคืน จีนเฮย
จึงครอบครองยั่งยืน	แต่นั้น
ตราบเกิดทวยยุคยี่น	ดินใหญ่
จีนแบ่งพวกชนชั้น	ชาติกล้าเก่งหาญ

(นิราศลอสแอนเจลิส : 32)

ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติชื่อบ้านนามเมือง ตำนาน เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ ทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจ ที่มาที่ไปของสถานที่ได้อย่างถูกต้อง เช่น ในนิราศวังตะไคร้ ของ จวบ หงสกุล ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับที่มาของชื่อเมือง นครนายก ความว่า

แต่ก่อนนี้เรียกว่าเมืองนายก	เพราะเห็นอกชวานาอุตล่ำสรศักดิ์
มาหักร้างถางพงดงไพรวัน	ที่ซึ่งกันดารน้ำเพื่อทำนา
หลวงจึงยกส่วยสาอากรให้	ปลูกข้าวได้ก็ไม่ชักคืนก่นหา
จึงเรียก “นายก” กันเป็นสัญญาแล้วหลายมาเป็นนครในตอนปลาย	

(รวมนิราศ : 177)

ในนิราศปักขไต้ที่รวบรวมโดย อรสา สายบัว ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับตำนาน เรื่องเล่าเกี่ยวกับที่มาของชื่อ เกาะนมสาว ความว่า

กษัตริย์สองต้องค้างต่างร้างเร็ด	นางไปเกิดเป็นละเมาะเกาะนมสาว
มีสองข้างวางจิ้งหระระยาว	ทั้งแดนด้าวตกลอกบอกล้ำคัญ
ฝ่ายยายเฒ่าเคঁราทรวงในดวงจิต	ก็ปลดปลิดชีวาถึงอาลัย
กลายเป็นหินเห็นนอนอยู่จนทุกวัน	เขาเรียกกันแซ่แม่ ร่าพัง
ตามองไล่ใจหายเสียดายบุตร	ก็ม้วยมุดเป็นลำเนาภูเขาชิง
ยังฟังเพื่องเลื่องลือออกอื้ออึง	จะปดครึ่งหรือจะจริงยังกรังใจ

(ประชุมนิราศภาคใต้ : 71)

วิถีแห่งชีวิต

วิถีแห่งชีวิตหรือเรียกว่ากรรม ๆ ว่ามิติทางคติชนวิทยา ในงานประพันธ์นิราศ ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวของผู้คนในสถานที่ที่เดินทางไปพบเห็น เพื่อบันทึกการดำเนินชีวิตของคนต่างถิ่นเหล่านั้นในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ค่านิยม ความคิดความเชื่อ อาหารการกิน การแต่งกาย การละเล่น ขนบธรรมเนียม ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาอย่างยิ่ง

ในนิราศเมืองแกลง ได้สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบท ความว่า

เวลาเช้าก็ชวนกันออกไป	มันไม่หมาไล่เนื้อไปเหลือหลาย
พอเวลาสายยันห์ตะวันฉาย	ได้กระต่ายตะกวดกวางมาอย่างแกง
ทั้งแยบย้งอึ้งอ่างเนื้อค่างคั่ว	เขาทำครัวครั้นไปปะชยะแขยง
ต้องอดลิ้นกินแต่ข้าวกับเต้าแดง	จนเรียวแรงโรยไปมิใคร่มี
อยู่บุรินกินสำราญทั้งหวานเปรี้ยว	ตั้งแต่เที่ยวยากไร้มาไพรศรี
แต่น้ำตาลมิได้พานในนาภิ	บักถั่วโยกก็หย่อนลง

(ประชุมนิราศสุนทรภู่ : 111)

นิราศหนองคาย ได้สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบทอีสานที่แร้นแค้น ยากลำบากในยุคนั้น ผ่านสายตาของผู้ประพันธ์ที่เป็นทหารเดินทัพไปด้วย ดังความว่า

พอข้ามลำตะคองถึงสองเนิน	ดูน่าเพลันวัดมีพร้อมวิหาร
ในใจฉันบังเหิงเร่งสำราญ	เห็นมีบ้านไม้ไผ่หลายร้อยเรือน
มองเห็นลาวหญิงชายนั่งเรียง	ถือข้าวห่อหนึ่งเคียงอยู่กลาดเกลื่อน
แถวยาวนั่งตั้งจิตไม่คิดเขื่อน	พอช้างเคลื่อนถึงที่ลงอยู่ตรงกัน
พอเจ้าคุณคลาไคลออกไปดู	ลาวก็ชูเนื้อหั่วบ้างตัวสั้น
บ้างก็เรียนว่าของถวายเจ้านายพลัน	เจ้าคุณท่านเมตตาประชาชน
แจกเงินคนละเฟื้องดูเปลืองไซ	มีมโนศรัทธาหากุศล
ชอบทำบุญนิพพานจากจน	แจกจนพันทั่วแล้วทั้งแถวยาว
พวกกองทัพรับเอาห่อข้าวเหนียว	วิ่งกรูเกรียวยินดีเสียงมีฉาว
แก้คูกันออกสอข้าวห่อลาว	เกลื่อนสินธาวมียูริมให้จุ่มกัน

(นิราศหนองคาย : 37)

นอกจากนี้ นิราศเมืองแกลง ยังได้สะท้อนให้เห็นอาชีพสานเสื่อของชาวบ้านแกลงเพื่อส่งส่วยเข้าเมือง ดังความว่า

ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด	เลียบลีลาขึ้นตามช่องที่คลองขวาง
ถึงบ้านแกลงลัดบ้านไปย่านกลาง	เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ
แต่ปากพลอดมือสอชยุกขยิก	จนมือหงิกงอแ้งไม้แบได้
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร	เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่เว้นคน

(ประชุมนิราศสุนทรภู่ : 109)

ในโคลงนิราศเมืองกาญจน์ ฉบับ ท้าวสุภักดีการภักดี ได้กล่าวถึงการแต่งกายของหญิงสาวชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง รวมทั้งการละเล่นและภาษาที่แตกต่างกันทำให้สื่อสารไม่รู้เรื่อง ไว้ว่า

สาวสาวเหล่านะเหวี่ยง	สวยสวย
ปักปิ่นเกล้าผมมวย	แซมซ้อย
เงินไฟลูกปัดรว	ร้อยรอบ คอนา
ขม้นขัดผัดหน้าขม้อย	มายเหลียงเอียงอาย
ขบร้าทำเล่นได้	หลายกล
เขาขีดเลียดตำท	สายอู้
เลื้อแสงที่สวมตน	ทำหยาบ คายนา
พูดอะไรไปรู้	เรื่องเบื้อเบึงควายฯ

(นิราศเมืองกาญจน์ : 18)

จากบทประพันธ์ข้างต้น เป็นการกล่าวให้เห็นถึงวิธีการแต่งกายของหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงในสมัยก่อน ที่นิยมเกล้าผมมวยแล้วปักปิ่น ใส่สร้อยลูกปัดคล้องคอ นำขม้นมาขัดหน้าเพื่อรักษาผิวหน้าให้มีความสวยงาม ลักษณะสีผิวของกะเหรี่ยงแตกต่างกัน มีตั้งแต่เหลืองไปจนถึงสีน้ำตาลคล้ำ ใบหน้าแบน มีโหนกแก้ม ตาหยีเล็กน้อย จมูกแบนกว้างไม่มีสัน ผมดำตรง กะเหรี่ยงนิยมใช้ผ้าฝ้ายทำเสื้อ ผ้าข้อม และทอเอง ปัจจุบันใช้ด้ายสีเคมี สีสันหลากหลาย ตกแต่ง ปักด้วยเมล็ดพืชเป็นลวดลายสลับกับด้ายที่มีดเป็นเปลว ๆ ผู้หญิงกะเหรี่ยงที่ยังโสดจะแต่งด้วยผ้าทรงกระสอบสีขาว มีลวดลายแต่งตามตัวเล็กน้อย บริเวณหน้าอกมีลายแดงทำเป็นชายครุย หญิงแต่งงานแล้วจะใส่ผ้าถุงสีแดงมีลายขวางตามตัว ขึ้นเป็นเส้นสีดำ ผ้า น้ำตาล ส่วนลักษณะของเสื้อท่อนบนจะแต่งตามเผ่า

ในนิราศรบพม่าที่ทาดินแดง แสดงให้เห็นความเชื่อของคนสมัยก่อนเกี่ยวกับภุชยัม ซึ่งความเชื่อเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับการยกทัพ แม้ว่าตอนออกจากกรุงเทพจะไม่ได้กล่าวถึงก็ตามแต่คงจะมีอยู่ เพราะนิสยคนไทยจะไม่ทำการใหญ่โดยไม่ดูฤกษ์ยาม แต่จะกล่าวถึงวันเวลาที่ยกทัพออกจากปากแพรกซึ่งเป็น สถานที่รวบรวมไพร่พลเป็นทัพใหญ่แล้วเริ่มเคลื่อนทัพในวันแรมเก้าค่ำเดือนสามย่ำรุ่งสี่บาท ดังความว่า

ครั้นเดือนสามวันแรมเก้าค่ำ	ย่ำรุ่งสี่บาทอรุณแสง
จึงให้ยกพลรณแรง	ล้วนกำหนดหาญเยี่ยมสงครามครั้น
ไปโดยพยุหบาตรรัถยา	พลนาวาตามไปเป็นหลั่นหลั่น
สะพริบพร้อมหน้าหลังตั้งกัน	โห่สนั่นสะเทือนท้องนทีธาร

(ประชุมเพลงยาว : 10-11)

ความคิดและเหตุการณ์

การแสดงความคิดของตนไว้ในงานประพันธ์ บางครั้งก็ปรากฏอย่างชัดเจนด้วยเสียง ความหมายและถ้อยคำ บางครั้งก็ซุกซ่อนไว้ในถ้อยคำที่เรียกกันว่า “น้ำเสียง” ซึ่งมักจะเป็นการแสดงความคิดเห็นของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับภาพเหตุการณ์ที่พบเห็นขณะนั้น หรืออาจจะแสดงความคิดเห็นในเรื่องเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคนั้นก็ได

ในวรรณกรรมนิราศ การแสดงความคิดเห็นของผู้ประพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เดิมที่มักปรากฏในรูปของการสนองอารมณ์ส่วนตัวเป็นหลัก ต่อมาเมื่อการนำเสนอความคิดเห็นในงานวรรณกรรมมีอิสระมากขึ้น เกิดความคล่องตัวมากขึ้น การแสดงความคิดเห็นต่อสังคมรอบข้าง หรือเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมให้ความสนใจก็เป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมเป็นกระจกสะท้อนสังคม ในที่นี้จะกล่าวถึงประเด็นความคิดและเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นในวรรณกรรมนิราศซึ่งผู้เขียนประมวลได้ 3 ประเด็นคือ ความเห็นเกี่ยวกับชีวิต ความคิดเกี่ยวกับสังคม และ ความลุ่มจมเพราะคอร์ปชั่น

1. ความเห็นเกี่ยวกับชีวิต การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับชีวิต ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องสัจธรรม อย่างเช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย รัก โลภ โกรธ หลง เพื่อให้ผ่านเข้าใจ ทำใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต

ในนิราศภูเขาทอง ของ สุนทรภู่ นอกจากจะช่วยให้ทราบถึงชีวประวัติของสุนทรภู่ ในช่วงตกกระทาลำบากแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นผลของการใช้ชีวิตที่ผิดพลาด ดังความว่า

ถึงโรงเหล้าเตากลั่นควันโขมง	มีคนโพงผู้สายไว้ปลายเส้า
ไต่บาปกรรมน้ำนรกเจียวอกเรา	ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน่าอาย
ทำบุญบวกรวดน้ำขอสำเร็จ	สรรพพรไพธิญาณประมาณหมาย
ถึงสุราพารอดไม่วอดวาย	ไม่ใกล้กรายแกล้งเมื่อกี้เกินไป
ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก	สุดจะหักห้ามจิตคิดโหม
ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป	แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน

(ชีวิตและงานของสุนทรภู่ : 152-153)

ในนิราศลอนดอน หม่อมราโชทัยได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับชีวิตการทำราชการที่มีความสำคัญกว่าเรื่องส่วนตัว ไม่ว่าจะเป็นนางอันเป็นที่รัก พ่อแม่หรือครอบครัว ดังความว่า

แต่ตัวเรามีได้เบาบางวิตก	คิดชนกชนนีมิรู้หาย
ทั้งพันธุ์พงศ์วงศ์ญาติจะคลาตคลาย	อีกมึงมิตรชิดกายต้องห่างกร
นิจจาเอ๋ยเพิ่งได้เซยประคองขึ้น รักแรกรื่นจำไปไกลสมร	
จะก่นกินแต่น้ำตาอนาทร	ทั้งนั่งนอนไหนจะสุขทุกทิวา
แล้วหำใจอย่าพะวงหลงสวาท	ควรบาราคพุ่มพวงดวงยิหวา
ด้วยพระจอมจักรพรรดิขัตติยา	มีบัญชาเจาะจงที่ตรงเรา
ควรอาสาฝ่าละอองฉลองบาท	จึงสมชาติเชื้อชายไม่อายเขา
อิมอุราปรารภไม่ซบเซา	ค่อยก้มเกล้ากราบกรานคุณมารดร

(นิราศลอนดอน : 11)

2. ความคิดเกี่ยวกับสังคม ส่วนใหญ่แล้ว การแสดงความคิดเห็นทางสังคมนั้น มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับบรรยากาศที่พบเห็น หรือสภาพบ้านเมืองในขณะนั้น ตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศ เช่น ในนิราศภูเขาทองของ สุนทรภู่ ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมคนมอญที่พบเห็น โดยสื่อสารผ่านการแต่งกายของหญิงสาวชาวมอญที่ต่างไปจากเดิม จากนั้นก็แสดงความคิดเห็นถึงความไม่จริงยั่งยืนของสรรพสิ่งไว้ด้วย ดังความว่า

ถึงเกิร์ตย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า	ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา	ทั้งผัดหน้าจับเขมาเหมือนชาวไทย
ไอ้สามัญผันแปรไม่แท้เที่ยง	เหมือนอย่างเยี่ยงชายหญิงทั้งวิสัย
นี่หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ	ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิดฯ

(ชีวิตและงานของสุนทรภู่ : 154)

นิราศนครคีรีธรรมราช ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ศิลปินแห่งชาติ ได้กล่าวถึงภาพสังคมกรุงเทพฯ โดยใช้ฉากที่สนมหลวง บรรยายให้เห็นถึงความแออัด ผู้คนเห็นแก่ตัว แย่งกันทำมาหากิน เอาวัดเอาเปรียบ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

สนามหลวงตะปูใหญ่ล้ำ	มะขามเหล็ก
แขกท่วยไทยผสมแจ็ก	แข่งคำ
สัตว์เศรษฐกิจเสียงเกก	มะเหลกลั่น
लग्नสนั่นโชนาบ้า	เมื่อยล้าหูเหียน
มหาชนเวียนว่ายซ้อม	สวนสนาม
สุดฝุ่นเสียปอดหาลาม	หลังบ้า
เสียงเครื่องเครงครัดตาม	กิเลสโลก
โคกจ่ายโลภโหมบ้า	อยู่แล้งมนุษย์ธรรม
สนามหลวงลงลงเล่ห์ร้าย	หลายชนิด
ปลอมใส่สินค้าพิษ	หม่นไหม้
เช่นกะปิใส่แบ่งชนิด	วิปริต ชมแฮ
ทุกอย่างพรางหลอกไว้	เพื่อได้เงินฉมัง

(นิราศนครศรีธรรมราช : 160)

นิราศร่อนรอนแรมไปรอบโลก ของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงสภาพสังคมที่ขาดน้ำของฮ่องกง ซึ่งต้องพึ่งพาจีนแผ่นดินใหญ่ และแสดงความคิดเห็นของประชาชนเมื่อเกิดพายุไต้ฝุ่นว่า คงดีใจมากกว่าเสียใจ เพราะได้น้ำฝน แม้ว่าจะเกิดความสูญเสียจากวาตภัยก็ตาม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เรื่อน้ำนั้นฮ่องกงคงขาดมาก	ประชาชนอดอยากอย่างสุดแสน
ต้องเที่ยววิ่งซื้อหามาจากแดน	ของผืนแผ่นดินใหญ่ในจีนแดง
เมื่อเจ็ดวันก่อนนี้มีไต้ฝุ่น	ลมพัดหมุนบ้านหลายเป็นหลายแห่ง
แต่ฝนตกได้น้ำกำไรแรง	คนโง่แข็งอยากให้ได้ฝุ่นมา

(นิราศร่อนรอนแรมไปรอบโลก : 8)

3. ความล้มจมเพราะคอร์รัปชัน ปัญหาของสังคมบ้านเมืองอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ทุกยุคสมัยก็คือ การกตัญญูแห่ง ขุนศรี รังแกผู้ที่มีอำนาจด้อยกว่า อย่างเช่น นายกับบ่าว เจ้าขุนมูลนายกับราษฎร การทุจริตโกงกินหลายรูปแบบ รวมทั้งทัศนะเกี่ยวกับการบ้านการเมืองที่เกิดขึ้นในยุคนั้น

ในนิราศแม่ ของ ยง คัย โสธร แสดงน้ำเสียงโกรธแค้นนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบชาวนา มีจิตใจที่เหี้ยมโหด ไม่สงสารคนชั้นกรรมาชีพที่เป็นผู้ผลิตข้าวปลาอาหารเลี้ยงตัวเอง เปรียบเหมือนบรรดาหากที่จ้องแต่จะคอยทะแอดเลือดเนื้อชาวไร่ชาวนา ดังความว่า

หยามชาวนาเกียจคร้าน	หลังยาว
จึงขึ้นขมเขี้ยวคาว	ยากแค้น
นายทุนโหดสาวหา	หอนเห่า
มันทะหากนังแท่น	ทะแอดเนื้อไทย

(นิราศแม่ : 24)

ในนิราศหนองคาย ของ นายทิม สุขยางค์ ได้กล่าวถึงการฉ้อราษฎร์บังหลวง โกงช่าง ม้า วัว ควาย ของทหารในกองทัพ แสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัว ความเหลวแหลกในด้านคุณธรรม จริยธรรม ของคนที่มีอำนาจดังความว่า

ราษฎรที่มีช้างโคตต่างเกวียน	บ้างถูกเสียนด้วยนำช้างโคตต่างหนี
ราษฎรย่ำเียนบ้างเงินมี	เสียให้ที่กรมการท่านผู้เกณฑ์
กรมการได้ทีดีใจหาย	ผู้จัดจ่ายหน้าแดงเป็นแสนแสน
ได้เงินทองของตระการชานกระเซ็น	ด้วยจัดเจนเคยร้อพอสบาย
ที่เกวียนตีมันคงไม่ส่งให้	ยกยกออกไว้ซ่อนเร้นไม่เห็นหาย
ให้แต่เกวียนจนจกหักทลาย	โคเกือบตายพอมเติมที่มีแต่โครง

(นิราศหนองคาย : 67)

ลำนำภูกระตัง ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ จัดเป็นวรรณกรรมนิราศเรื่องหนึ่ง ว่าด้วยการเดินทางไปภูกระตังของกวี แล้วพรรณานานาความซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแสดงความรู้สึกต่อธรรมชาติ สังคม และบางครั้งก็แสดงทัศนะต่อสังคมการเมือง ดังบทตัดตอนจากคำประพันธ์ที่แสดงออกในลักษณะการเสียดสี เยาะเย้ย และบิราษเนื่องจากไม่พอใจในการเมืองที่หลงอำนาจสอนให้ผู้อื่นทำความดี ในขณะที่ตนหรือราษฎรบังหลวง ดังตัวอย่าง

ซ้ำบอนปากบอนสอนสยาม	ให้ทำความดีนี้งามแท้
สะสมไว้ในสันดานแล	โลนจะแก้ช้โกงหมดไป
เกียรติยศบ่งหน้าซำรักชาติ	ฉลาดแสนคิดชั่วช้าเหนือสมัย
เหมือนเหลือบยุงวันกินชาติไทย	ใจไพร่ซี้ซำสามานย์จริง

(ลำนำภูกระตัง : 29)

เนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่ต้องการสื่อสารออกมาแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงความคิดเห็นของกวีต่อสิ่งที่ได้พบเจอ ณ สถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถในการเชื่อมโยงภาวะอารมณ์อันเกิดจากความรู้สึกภายในกับภาพที่ปรากฏแก่สายตาตัวเองได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

วรรณกรรมนิราศเป็นวรรณกรรมที่ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับความรักเป็นหลัก ส่วนใหญ่ก็จากการพลัดพราก และมีการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ นิราศบางเรื่องอาจไม่มีลักษณะครบถ้วน เช่น ไม่มีการเดินทาง อาศัยจินตนาการเพื่อพรรณานานาความรู้สึก หรือบางเรื่องก็นำเอาเรื่องราวในวรรณคดีที่มีมาก่อน ตัดตอนเอาช่วงใดช่วงหนึ่งมาสร้างสรรค์แต่งเติม อย่างไรก็ตามวรรณกรรมนิราศนั้นยังให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ตลอดทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้คนผ่านมุมมองของกวีด้วย ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนได้วางกรอบในการศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมนิราศโดยสังเคราะห์จากข้อมูลของนักวิชาการด้านวรรณกรรมเกี่ยวกับลักษณะเนื้อหาของนิราศ แล้วนำมากำหนดประเด็นให้ผู้่านพิจารณานำไปใช้ได้แก่ “คำนี้ถึงสิ่งรัก รู้จักสถานที่ วิถีแห่งชีวิต ความคิดและเหตุการณ์” นั้น ผู้เขียนมองว่าวิธีการสร้างกฎเกณฑ์โดยสรุปหลักการด้วยคำคล้องจองทั้ง 4 หัวข้อนี้ นอกจากจะทำให้เรานำไปขยายความเพื่ออธิบายนำไปใช้ศึกษาวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียดและเป็นระบบแล้ว ยังเป็นการสร้างคำใหม่ขึ้นมาเพื่อแนวทางสำหรับการประยุกต์ให้เกิดกฎเกณฑ์ใหม่ ๆ สำหรับใช้ ในการศึกษาวรรณคดีหรือวรรณกรรมประเด็นอื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จวบ หงสกุล. (2525). *รวมนิราศ*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (2547). *นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์และไพโรจน์พรชาวงาม*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา. (2518). *ชีวิตและงานของสุนทรภู่ (พิมพ์ครั้งที่ 11)*. บรรณาการ.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, กรมพระยา. (2505). *นิราศนราธิป*. ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.
- ปิ่น มาลากุล, ม.ล. (2520). *นิราศร่อนรอนแรมไปรอบโลก*. ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.
- พงศ์อินทร์ ศุขขจร. (2526). *นิราศลอสแอนเจลิส*. การพิมพ์ไชยวัฒนา.
- พ.ณ ประมวลมารค. (2513). *ประชุมนิราศคำโคลง*. แพร่พิทยา.
- พ.ณ ประมวลมารค. (2513). *นิราศนรินทร์คำโคลงและนิราศปลื้มก้อย*. แพร่พิทยา.
- พัฒน์พงศ์ภักดี, หลวง. (2541). *นิราศหนองคาย*. ไทยวัฒนาพานิช.
- ไพบูลย์ ตรีเดซี. (บรรณาการ). (2542). *นิราศเมืองกาญจน์*. พิมพ์อักษร.
- ยงค์ ยโสธร. (นามแฝง). (2542). *นิราศแม่*. ชนนิยม.
- ราชไทย (ม.ร.ว.กระต่าย อิศรางกูร), หม่อม. (2554). *นิราศลอนดอน*. วิสตอม.
- ศิลปากร, กรม. (2547). *โคลงนิราศกลาง*. ศิลปาบรรณาการ.
- ศิลปากร, กรม. (2507). *ประชุมเพลงยาว*. อักษรบริการ.
- สุนทรภู่. (2548). *ประชุมนิราศสุนทรภู่*. อักษรเจริญทัศน์.
- สุภาพร พลายนเล็ก (2541). *นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร[วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวนีย์ นิวาตะบุตร. (2548). *นิราศเมืองแกลง ฉบับไทย-อังกฤษ*. ภาพพิมพ์.
- อรสา สายบัว. (2556). *ประชุมนิราศภาคใต้*. กรมศิลปากร.
- อังคาร กัลยาณพงศ์. (2534). *นิราศนครศรีธรรมราช (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. ศยาม.
- อังคาร กัลยาณพงศ์. (2534). *ลำนภาณุกระดัง (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. เจริญวิทย์การพิมพ์.